

משפט שלמה

סיפור מקראי בגישה רב-תחומית

ציפי פליישר ■ רבקה אלקושי ■ גלי דינור ■ נעמי הופמן ■ רות לוי

שלמה המלך העושה משפט משתי נשים

ספר זה, המתאר את משפט שלמה בגישה רב-תחומית, מציג למעשה דגם להוראת נושא מקראי מזוויות שונות, הפונות הן אל האינטלקט והן אל הרגש ומעשירות את חוויית הלמידה. כל לומד עשוי לפתוח את הנושא בתחום או במדיום המעניין אותו ולצאת ממנו לתחומים נוספים.

בספר חמישה חלקים: (1) עיון מעמיק בסיפור המשפט על פי הטקסט המקראי והמדרשי, והצעות מתודיות להוראת הנושא במכללות להוראה ובבית הספר היסודי (2) תיאור הרקע ההיסטוריוגרפי של מלכות שלמה והשוואה בין ספר מלכים לספר דברי הימים על בסיס הגישות והמגמות השונות של העורכים (3) הצגת מודל להתבוננות - חקר יצירה חזותית בנושא מקראי - העשוי לסייע למורים לשלב אמנות בהוראת תנ"ך ולהפך. המודל מודגם באמצעות יצירות מופת של אמנים בני דתות ותרבויות שונות, מהמאה הראשונה לפני הספירה ועד ימינו. (4) הצגה של יצירה אופראית - שילוב של מוזיקה ומחול - על משפט שלמה: תהליך ההלחנה, תגובות מאזינים, הצעות להפעלת הלומדים והצעות לעיבוד סצנות מקראיות נוספות במולטימדיה (5) תיאור של ניסוי שנעשה עם תלמידי כיתה ו: צפייה והאזנה אינטואיטיבית (נאיבית) ואוריינית (מיומנת) ליצירה האופראית והשפעת החוויה על הלומדים, וכן השלכות הניסוי לחינוך הכללי והמוזיקלי.

המבוא הכללי מבהיר את ההגינות המתודיים שבבסיס הספר, את הברית התיכון המקשר בין החלקים השונים ואת תרומת הספר לחינוך. רקע עיוני ודבריהם של אנשי חינוך והוגי דעות שזורים לכל אורך הספר.

הספר, שנכתב על ידי מרצות משלוש דיסציפלינות, מיועד לכל העוסקים בחינוך רב-תחומי, כולל מורי מורים בתחומי מקרא, ספרות, מוזיקה ואמנות, וכן לסטודנטים המתכשרים להוראה בתחומים אלה.

לספר מצורף תקליטור הכולל: יצירה אופראית בווידאו, הקלטה קולית של היצירה ומצגת תמונות על משפט שלמה.

תוכן העניינים

215	מבוא - תהליך ההלחנה ויצירת הווידאו
217	תגובות ליצירה האופראית בווידאו
217	תגובות ראשונות וקצרות
219	תגובות בתחום היצירה האמנותית
219	הפעלה יצירתית במוזיקה ובתנועה
220	התנועה כמשקפת הליכי נפש
221	מדרוך להאזנה ליצירה והנחייה מתודית
223	תגובות של סטודנטים למוזיקה
229	תגובות בתחום המחשבה והדעה
229	הרהורים על פסיקתו של שלמה
230	משט ודרש בפסוקי המקרא
231	סימרים מקבילים מן המרחב הרחוק
233	מעמדה של האישיה בחברה המקראית
235	משפט שלמה מזווית פמיניסטית
236	הצעות לביכוד סצנות מקראיות במולטימדיה
237	קץ והכל
239	יעקב ונעם לבן, עם עשו
240	יוסף ואחיו
241	משה
244	המרגלים
245	דוד ושאול
248	אליהו ואחאב - המעמד על הכרמל
249	על שלוש יצירות מוזיקליות לטקסטים מקראיים
252	נספחים
252	נספח 1: משפט שלמה - מופע בכורה
256	נספח 2: רומנסה ספרדית על משפט שלמה
258	ביבליוגרפיה

מבוא - תהליך ההלחנה ויצירת הווידאו

מדוע בחרתי בנושא "משפט שלמה" כבסיס תוכני ליצירה מוזיקלית?

אין לי תשובה חד-משמעית לשאלה זו. הדברים הבשילו במוחי מעצמם, בלי לתת לעצמי דין וחשבון רציונלי מפורט. דומני כי תת-ההכרה עלה בי ויכרוך החוויה הקשה שעברתי לפני 21 שנים, בעת שתינוקי נפטר אחרי הלידה.

בעת הלחנת היצירה "משפט שלמה" חלמו בי רגשות של פחד מפני סכינים (אולי סכיני המתחמים בבית החולים) ומפני מותו של תינוק. את הרגשות האלה רציתי לבטא בצורה מוזיקלית. אפשר שהטראומה האישית שלי הניעה אותי לחבר יצירה, אפשר שרציתי לשקוע בהלחנה ולשכוח... ואפשר שחופשתי דרך להתמודד מחדש עם יצוע ישן.

היצירה "משפט שלמה" איננה הראשונה שבאמצעותה ניסיתי למצוא מרפא לנפשי. בעבר כבר הלחנתי כמה וכמה "יצירות ניחומים", בנייתן "התאושות" (1980), יצירה בת חמישה פרקים מעריים (מיניאטוריים) לצ'לו סולו, המתארים המצגה, כעס, סערת רגשות והשלמה, ו"קנייה" (1985), יצירה ווקלית למילים הבאות שכתבה המשוררת אלהה לסקר-שילר (תשכ"ט, עמ' 17) ב"שיר קצת קטן", בתרגומו של יהודה עמיחי:

סקטה אני, ניגר קול דמי
 מסביב כה רך לא אדע שוב על כך
 שקט עוד הלבו מת שקט בכאב
 כהל היה ותם, שמי כואו משם
 עמוק חד כל לילה בכל.

ביצירה "משפט שלמה", שהלכה והתהוותה בדמיוני, רציתי לבטא את אהבתי לילדים, את נושא האימהות המעסיק אותי כל העת ואת משאלתי לעבוד בשיתוף פעולה עם ילדים. נוסף לכך רציתי לאפשר לילדים להשתתף בביצוע של יצירה מוזיקלית המיועדת להצגה בפני ילדים. תהליך ההלחנה ומטרותיו הוזכרו לי למעמים את דבריו של טולסטוי על האמנות:

מרו אמנות! לעורר בעצמי רגש שחווה פעם, ולאחר שהתעורר או באמצעות תנועות, קווים, צבעים, גליליים או צורות המבטאים במילים, להגיב את הרגש באופן שאחרים יחושו בו. זאת הנה פעילות אמנותית (טולסטוי, 1986, פרק 5)

חיבור היצירה לא נעשה בבת-אחת אלא בשלבים. בתחילה חשבתי לחבר תפקיד לשתי אימות יריבות, שכל אחת מהן נשענת בראש קבוצת ילדים, ואולם מעד מהרה שיניתי את דעתי בנייני זה והחלטתי כי הילדים ישירו לבדם, ללא תמיכתן של נשים מבוגרות. "זה טוב למדי גם כך... הילדים ישמעו את קולם הטורח... אין הם יוקוים לתמיכת הקול המבוגר", הררתי.

באותה עת הכנתי סרט קול הכולל את דבריו של שלמה, את מוטיב הסכינים ואת קולות הרקע של העם. לאחר שהושלמה הכנת סרט הקול החלה היצירה להיבנות ורובד על גבי רובד. מקהלת הילדים החלה באימוניה, ההקלטות האלקטרוניות שולבו בשיפתם ולאחר נוסף ליווי תזמורתי של ילדים שנינו בחצוצרה, בקרן יער, בכינור, בחליל וצ'מבלו וטופף גד. לבסוף נוסף המרחל. בתום ההכנות צולמה היצירה בווידיאו בבית עתיק בעיר יפו.

כך נולדה יצירה שהיא סצנה אופראית למקהלת ילדים, סרט מגנטי ותזמורת של המישה ילדים גנוים.

לימים הבנתי את ערכה הפדגוגי של היצירה,¹ ולכן קיימתי שיחות עם עמיתים שצפו בסרט הווידיאו - מורים למקרא, ליהדות, לאמנות ולמוזיקה. בעקבות השיחות החלטתי שגן הראוי "לתרגם" את כיווני המחשבה שהועלו בהן לערכת לימוד בין-תרבותית על משפט שלמה, שתוכן על ידי צוות של מורי מכללת מיומנים, מומחים בתחומם, ללא התערבותי. צוות הפיתוח התגבש כדי לבחון את היצירה מנקודות מבט שונות כבסיס למחקר בין-תרבותי.

היצירה מולחנת בעברית מקראית, והיא אחת מארבע יצירות במולטימדיה שהולחנו בשפות שמיית עתיקות במחצית הראשונה של שנות התשעים. היצירות כונסו בתקליטור בשם "שימוות אתנות", וחתרתן המשותפת היא "ארבע רוחות".² ארבע היצירות משקפות עולם של מיתוסים מבויתים שמיית עתיקות.

תגובות ליצירה האופראית בווידיאו תגובות ראשונות וקצרות

סרט הווידיאו עשוי לשמש קטליגור למיתות נושאים לדיון ולמיתות נפש הלומדים. הייתי מראה את הסרט לתלמידי שנה ג במכללה, ומיד נותנת משמעות בתחומי הצפייה, המוזיקה, התנועה, הגננה, המקרא והדרמה, שכן אנוח 'שוחים' כאן בתוך הבר-תחמושת. (טילה חברת, מדרחה פדגוגית)

המקרא מציג את הדברים בצמצום, ואילו היצירה הוויזואלית מעבה את הסיפור המקראי, מעצימה אותו ומאפשרת קשר משורר יותר עם התנ"ך. כולו הופכים לעם היראים את הקולות" (הקולות המופשטים של הסיפור המקראי), וכך מרוויח המורה למקרא רגע לסצנה מן המדיום התקשורתי. (שוש שפירא, קרא ופילוסופיה)

המשרכת נפתחה לשיבוך רג-תחמוץ, ואני בטוח של סמך יודעת הראה זו יפיק מרכיבים חינוכיים יריכה למטרותיהם. מפגש אינטגרטיבי של כל התחומים המוצעים ביצירה וישומם למודל, בעיקר בעבור מורי מורים ותלמידי שנה ד במכללת, יהיה הבסיס שעליו אפשר יהיה לזווג הלאת. (אלישר מרטס, חינוך בשיבוך אמנות, חאטרון ותקשורת)

זהו סרט וידאו חשוב, שכן המורים והתלמידים יוקוים לריענון. רצוי לאסוף קבוצה של מורים, ללמדם היטב את הסיפור המקראי ולהרצות בפניהם על הקשר בין הסיפור היצירתי, ואו להקרין את סרט הווידיאו למתחם בדיון, אחר כך יש לארגן את הרעיונות שלהם בסדר יורד, מן התגובה הרגשית אל הרגשית פחות, ואנשי המקצוע יויספו את היבט המקצועי. (שרה ציון, מדרחה דידקטית)

יש כאן מן התנגדה. אולי מטרת הבמאית הייתה שהנשות ימתנו בנכותותן את הדרמה הנוקבת - שררי יש בסיפור חרוף נפש של ישות יצירה - וכן אכן ששות זאת בטעם ובצורה מוכבדת. ובכל זאת, לדעתי הממד הדרמטי הנובע מן הטקסט ומן המוזיקה היה מגיע לטפוח המרבי אם הכול היה מנובע על ידי מקצוענים מבוגרים. (חצי לכתנטיין, חינוך מוזיקלי בהקשר של תרבות עם ישראל)

לדעתי יש להתחיל בשמיית המוזיקה, ולאחריה אפשר להציע הפעלות רבות, ויוזואליות ופולטיטיות. מיד לאחר ההאננה אפשר לשאול: מה לא רואים, מה שומעים ולא רואים ומדוע לא רואים. הבסיס הנאטרלי עשוי אף הוא לתפוס מקום בתהליך. אפשר גם למתח שיחה משמעותית הנוגעת בבניות עקרונות השולת מתוך הסיפור.

1. נודמטה לוד, ואני נתנה לי השראה, החיברת "לירוק את אבותי" מאת ולה רובין ומכון סופ"ת תש"ח, כיתה ישיים פדגוגי מאלף (בתחום התנועה) על בסיס סיפורי המקרא.
2. זהו תקליטור שהפיקה חברה אמריקאית בשם OPUS ONE בשנת 2001, ומספרו הקטלוגי 181. החברה אבשרה לי לתרגם לנבית את החברת הנלווית לתקליטור ולהוסיף עדויות על התרבויות, על הטקסטים ועל המיתוסים שהיו מקורות השראה שלו.